

SƏXAVƏT OCİYEVİN MÜKƏMMƏL MONOQRAFİYASI

1888-ci ildə Azərbaycandan - Bakıdan ziyalılarından ibarət bir qrup Özbəkistana gəlirlər. Bu qrupun tərkibində Hacı Həşim Bakuliyev, Molla Abbas Xəlilov, Mirzə Məhəmməd Axundzadə, Abdulla Gəncəvi, Mahmud Əli Gəncəvi, Yusif Əli Əsgərov, Şeyx Əbulqasım əl-Gənci və bir çox ziyalılar vardı. Bu ziyalılar Türkünstanda böyük elmi, pedaqoji, mədəni və ictimai sahələrdə böyük işlər görməyi sanki öhdələrinə götürdülər. Oyanmış Türkünstanda, cədidçilik fəaliyyətinə başlayan ölkədə böyük ideyalar həyata keçirməyi qarşılarına məqsəd qoydular. Məsələn, onlardan biri - Mirzə Məhəmməd Axundzadə Gəncə şəhərindəki pedaqoji fəaliyyətini Səmərqənddə davam etdirməyə başladı. O, 1907-1915-ci illərdə Səmərqəndin "Minqtut" və "Seyid" məhəllələrində Seyid Rza Əlizadənin açdığı "Həyat" və "Yeni həyat" məktəblərində dərs deyirdi.

Seyid Rza Əlizadə Türkünstanda yeni tipli məktəb açan ilk maarifçilərdən biri olmaqla, orada xalq maarifinin və mədəniyyətinin inkişafındakı müstəsna xidmətləri olan böyük ziyalı həmyerlimizdəndir.

Ü.Hacıbəyovun "O olmasın, bu olsun", "Arşın mal alan", "Evliykən subay", N. Nərimanovun "Nadir şah", Ə. Haqverdiyevin "Milliyətçilər", M.F.Axundovun "Hacı Qara", N. Nərimanovun "Şamdan bəy" H.Cavidin "Şeyda", "Şeyx Sənan", "İblis" və bu kimi Azərbaycanın bir çox klassik səhnə əsərləri Özbəkistanda - Daşkənd, Səmərqənd, Buxara teatr səhnələrində oynanılmaqla yanaşı, bu əsərlər həm də özbək teatr mədəniyyətinin inkişafında böyük məktəb olmuşdu. Bütün bu işlərin həyata keçirilməsində görkəmli elmi-ictimai xadim, tanınmış jurnalist, pedaqoq, ədəbiyyatşünas, tərcüməçi və aktyor Seyid Rza Əlizadənin əvəzsiz rolu danılmazdır. O, fitri istedadı və zəhməti sayəsində özbək, fars, ərəb, ingilis, alman, fransız, italyan, ivrit, kürd, tacik, urdu, rus, erməni dillərini öyrənib. Türkünstanda cədidçilər adlandırılan yenilikçilər hərəkatının öncüllərindən birinə çevrilib. Xalq maarifləndirmək, cəhalət yuxusundan ayılmaq üçün istər Türkünstanda, istər Qafqazda, istər Hindistanda nəşr olunan qəzet və jurnallarda yüzlərlə məqalə və şeir dərc edərək, müxtəlif qəzet və dərgilərin redaksiyalarında çalışıb. 1906-cı ildə Qafqaza gələndə böyük satirik Mirzə Ələkbər Sabirə görüşüb. Qafqazda türk dilində nəşr olunan "İrşad", "İqbal", "Molla Nəsrəddin" kimi qəzet və jurnallara "Bəhlül", "Nəşlər", "Zənbur", "Rəncbər", "Şapalpaq", "S.R.Səmərqəndi" və s.

imzalarla yazılar göndərməklə yanaşı, həmin qəzet və jurnalların Səmərqənddə yayılmasında da böyük əməyi olub.

Stalin repressiyasına tuş gələn Seyid Rza Əlizadəyə 1941-ci il sentyabrında 5 il həbs cəzası verilir və onu Rusiyada dövlət adamlarının, siyasi xadimlərin, xarici diplomatların, rəhbər işçilərin saxlandığı Vladimir şəhərindəki həbsxanaya göndərilir. 1943-cü il fevralın 4-də cəza müddəti bitir. Lakin onun azad olunmasını təhlükəli sayaraq istintaqsız, məhkəməsiz "Təhlükəli adam" kimi müharibənin sonunadək həbsxanada saxlanması haqqında qərar qəbul edilir. S.R.Əlizadə həbsxanada olarkən maarifçilik missiyasını əlindən-könlündən yan qoymur. O, yalnız həbsdə olanlara deyil, həbsxana nəzarətçilərinə və rəhbərlərinə də dərs demişdir. 8 il məhsus həyatı sürən, tez-tez xüsusi rejimli kəmərdə saxlanan Seyid Rza Əlizadə 1945-ci il dekabrın 24-də 58 yaşında vərəm xəstəliyindən dünyasını dəyişir. 1957-ci ildə bir çox repressiya qurbanları kimi S.R.Əlizadəyə də bəraət verilir. 1987-ci ildə isə çox çətinliklə olsa da, nəvəsi Fərhad babasının nəşini Vladimir şəhərinin məhsuslar üçün nəzərdə tutulmuş qəbiristanlığından Səmərqəndə gətirir və "Pəncab" qəbiristanlığında dəfn etdirir.

Ana tərəfdən Üzeyir bəyin yaxın qohumu olan, haqqında söhbət açılan Seyid Rza Əlizadənin ziyalı şəxsiyyəti barəsində nə bilirək?

Bu sualın ən mükəmməl cavabını günümüzdə əlimizə çatan bir kitabdan - Özbəkistanda yaşayıb-yaradan ziyalılarımızdan biri, Səmərqənd Dövlət Universitetinin professoru Səxavət Ocıyevin "Seyid Rza Əlizadənin həyat və yaradıcılığı" adlı monoqrafiyasından (rus dilində) öyrənmək mümkündür. Bu kitab elmi-nəzəri məzmunu ilə yanaşı, saysız-hesabsız tarixi-ədəbi faktları ilə də diqqətimizi cəlb etdi.

S.Ocıyevin monoqrafiyası üç fəsil və hər fəsil də üç bölmədə

qruplaşdırılmışdır. "Seyid Rza Əlizadənin həyat və yaradıcılığı" əsərinin quruluşu belədir: "Seyid Rza Əlizadənin həyatı və maarifçi-pedaqoji görüşləri" adlı ilk fəsildə "S.R.Əlizadənin yaşayıb-yaratdığı dövrün ictimai-siyasi xarakteristikası", "S.R.Əlizadənin həyatı və maarifçi-pedaqoji fəaliyyəti" və "S.R.Əlizadənin fəaliyyətində Azərbaycan, özbək, rus və dünya pedaqoji əlaqələri haqqında" kimi problemlər işığında həm S.Əlizadənin həyat və yaradıcılığı, həm də dövrün mənzərəsi araşdırılmışdır. "S.R.Əlizadə təlim-tədrisin mahiyyəti və məzmunu haqqında" adlı ikinci fəsildə "Türkünstanda yeni metodlu məktəblərin yaranmasında S.R.Əlizadənin rolu", "S.R.Əlizadə təhsilin məzmunu haqqında" və "S.R.Əlizadə təhsilin metodu haqqında" pedaqoji görüşləri tədqiq edilmişdir. "S.R.Əlizadə təlim-tədris haqqında" adlı üçüncü fəsildə isə "S.R.Əlizadənin təlim-tədrisin məqsədi və xarakteri haqqında" və "S.R.Əlizadə tədrisin prinsipləri və metodu haqqında" kimi bölmələr daxilində Seyid Rza Əlizadənin təhsil sahəsindəki görüşlərini, Türkünstanda yeni tipli məktəblərin açılmasında elmi - nəzəri rolunu diqqətə çəkmişdir.

130-a yaxın ədəbiyyat siyahısında Seyid Rza Əlizadə kimi böyük alim, pedaqoq haqqında yazılmış mənbələrin təqdimini də işin məziyyətlərindən hesab edə bilərik.

Bir sözlə, bu əsər vasitəsilə Azərbaycan əsilli, amma bütün ömrünü Türkünstanda - Səmərqənddə yaşayıb fəaliyyət göstərən tarixi şəxsiyyət haqqında mükəmməl məlumat əldə etmək mümkündür. Onun titanik fəaliyyəti iki xalq - iki dövlət arasında əsrlərdən gələn mənəvi körpünün qızıl kərpiclərindəndir.

Bir neçə kəlmə də "Seyid Rza Əlizadənin həyat və yaradıcılığı" adlı monoqrafiyasının müəllifi haqqında qeyd etməyi məqsəduyğun hesab etdik.

Səxavət Qulamirzə oğlu Ocıyev Azərbaycanda anadan olmuşdur. Orta məktəb illərindən onda Səmərqənd tarixinə böyük maraq vardı. Tale onu ötən əsrin 70-ci illərində Səmərqəndə gətirib çıxardı. Burada ilk olaraq ali təhsil almaq qərarına gəldi və Səmərqənd Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə daxil oldu. Sonralar müxtəlif yerlərdə çalışdı. Onun qələmindən yüzdən çox elmi-metodiki göstəricilər, elmi-publisistik məqalələr, saysız-hesabsız tərcümələr çıxdı. Onun elmi yazıları, publisistik məqalələri özbək, Azərbaycan, tacik və rus dillərində idi.

Səxavət Ocıyev 1992-ci ildə ya-

radılmış "Azərbaycan-Özbəkistan mədəni əlaqələr mərkəzi"nin sədri kimi fəaliyyət göstərir. Səmərqənddə vaxtilə yaşayıb-fəaliyyət göstərən Azərbaycan əsilli ziyalılar haqqında araşdırmaların müəllifi kimi də Səxavət Ocıyevin imzası məşhurdur. Xüsusən Seyid Rza Əlizadənin həyat və fəaliyyətinə dair elmi araşdırmalar da Səxavət Ocıyevə məxsusdur.

Ə.Nəvai adına Səmərqənd Dövlət Universitetinin əməkdaşı Səxavət Ocıyev 1996-cı il noyabrın 27-də Bakıda Azərbaycan Elmi - Tədqiqat Pedaqoji Elmlər İnstitutunda "Seyid Rza Əlizadənin maarifçilik fəaliyyəti və pedaqoji görüşləri" mövzusunda dissertasiya müdafiə edərək pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. S.Q.Ocıyevin elmi rəhbəri pedaqoji elmlər doktoru, akademik H.M.Əhmədov, rəsmi opponentləri isə pedaqoji elmlər doktoru, professor Ş.Ə.Mikayilov və pedaqoji elmlər namizədi, professor M.M.Həsənov olub, hər üçü azərbaycanlı idi. Sonralar həmin dissertasiya işinin bazasında "Seyid Rza Əlizadənin həyat və yaradıcılığı" adlı monoqrafiya nəşr etdirmişdir. Səxavət Ocıyev hazırda həmin Universitetin professorudur. Azərbaycan təəssübkeşi bu böyük ziyalının böyük işləri ayrıca bir yazı mövzudur. Belə qənimət əsərinə görə ona minnətdarıq.

Səxavət Ocıyevin "Dilin ifadəsi" (şeirlər, hikmətli sözlər) adlı kitabı (2011) da ədəbi ictimaiyyət tərəfindən maraqla qarşılanmışdı. "Vətən həsrətli şeirləri"ndən ana torpaq nəfəsi təşnəsində olan şairin misralarındandır:

*Uca dağları, bulaqlarını,
Baharda göyəren yarpaqlarını,
Barlı-bərəkətli budaqlarını
Görməyə darıxdım, ey ana torpaq.*

Yorulmaz tədqiqatçı alim, professor, vətən aşiqi Səxavət Ocıyev və pedaqoji fəaliyyətində uğurlar və yeni yaradıcılıq üfüqləri arzulayırıq.

Almaz ÜLVİ,
filologiya elmləri doktoru.